

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ІМЕНІ М. С. ГРУШЕВСЬКОГО

Свириденко Вікторія Олегівна

УДК 930(497.2):94(497.2)''17/18''

**ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ БОЛГАРІЯ
ЩОДО ДОБИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ:
ДЖЕРЕЛЬНИЙ КОМПЛЕКС**

07.00.06 – історіографія, джерелознавство
та спеціальні історичні дисципліни

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі українознавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор історичних наук, доцент
Грінченко Гелінада Геннадіївна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
кафедра українознавства, професор

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Мільчев Володимир Іванович,
Запорізький національний університет,
історичний факультет, декан

кандидат історичних наук
Громенко Сергій Вікторович,
Український інститут національної пам'яті,
управління популяризаційно-просвітницької
роботи, заступник начальника

Захист відбудеться “31” березня 2016 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.228.01 в Інституті української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України за адресою: 01001, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитись в науковій бібліотеці Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України за адресою: 01001, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розісланий “27” лютого 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. О. Песчаній

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Доба національного Відродження від часу створення модерної Болгарської держави стала центральним сюжетом болгарської національної історіографії. Апелюючи до Відродження як до найгероїчнішого періоду історії, періоду формування болгарської нації та її боротьби за визволення з-під влади Османської імперії та зверхності Константинопольського патріархату, історики (та інші «агенти пам'яті»¹) фактично легітимізували існування новоствореного Болгарського князівства та утверджували засадничу роль Відродження у національному метанаративі.

Кожна «уявна спільнота» у процесі націо- та державотворення формує певний перелік найважливіших для її членів традицій, споруд, подій, персоналій тощо (або «місць пам'яті» за термінологією французького науковця П. Нора), які насичені глибоким символічним змістом і покликані цементувати почуття національної ідентичності. У болгарському випадку одним із таких «місць пам'яті» є національне Відродження, яке перетворилося на засадничий міф (foundation myth) болгарської нації.

Останнім часом набуває популярності вивчення болгарської історії за допомогою інструментарію студій пам'яті, однак дослідження образів Відродження з цих позицій зводиться до обмеженого кола робіт, в котрих вивчаються лише його окремі елементи. Більше того, для сучасної болгарської історіографії характерне неоднозначне сприйняття студій пам'яті: домінують критичні думки щодо спроб деконструювати ключові ідеї болгарського гранднарративу². Водночас погляд на Болгарське Відродження в контексті проблематики студій пам'яті уможливорює залучення інших напрямів: імперських студій, постколоніальної критики та історії взаємодій.

Відсутність загальноприйнятої думки щодо взаємодії/взаємовпливу між образами в історичній науці та політиці пам'яті, а також щодо доречності/недоречності отождолення цих двох сфер підкреслює важливість подальших теоретичних дебатів про співвідношення історіографії та історичної пам'яті. Виходячи з цього, при дослідженні наукових і публічних образів національного Відродження вихід за рамки класичної історіографії та об'єднання академічної історичної науки та політики пам'яті у межах однієї роботи дозволить долучитися до вирішення наявної наукової проблеми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота пов'язана з науково-дослідною темою кафедри українознавства філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Історична пам'ять в соціокультурному контексті».

¹ Термін ізраїльської дослідниці А. Шапіри. До «агентів пам'яті» вона відносить політичні і соціальні еліти, причетні до оформлення образу минулого. Дет. див.: Shapira A. Historiography and Memory: Latrun, 1948 / Anita Shapira // Jewish Social Studies. – New Series. – 1996 – Vol. 3. – No. 1. – P. 20–21.

² Зокрема широкого розголосу набула критика дослідницького проекту 2007 р. болгарської вченої М. Балевої та німецького науковця У. Бруннбауера. Метою дослідження було віднайти причини того, чому саме Батак, а не низка інших селищ і містечок, де відбулося жорстоке придушення Квітневого повстання 1876 р. (останнє прийнято вважати кульмінацією Відродження), увійшов у болгарську національну пам'ять. На думку авторів проекту, важливу роль в утвердженні образу Батака як місця трагічних подій відіграли картина польського художника А. Піотровського «Батакська різанина» (1892), а також інсценовані ним при підготовці полотна постановочні фотографії. Через втручання влади та політиків проект спровокував грандіозний скандал у болгарському суспільстві: було заявлено, що його мета – заперечити різанину в Батаці, а турецьке рабство представити як вигаданий сюжет болгарської історії.

Мета дослідження полягає у комплексному вивченні політики пам'яті НРБ щодо образів національного Відродження в джерельному комплексі, виявленні загальних тенденцій та особливостей (від)творення, трансляції та взаємодії цих образів.

Джерельний комплекс ми розуміємо як сукупність історіографічних і візуальних джерел, художньої літератури, періодики, промов та творів керманічів НРБ, у яких порушувалися питання національного Відродження.

Досягненню поставленої мети підпорядковані такі **дослідницькі завдання**:

- окреслити методологію вивчення політики пам'яті НРБ щодо образів національного Відродження;
- проаналізувати стан вивчення проблеми, встановити повноту її джерельного забезпечення та схарактеризувати основні групи джерел;
- розглянути загальний контекст розвитку історичної науки в соціалістичній Болгарії, етапи та напрями досліджень національного Відродження у НРБ;
- схарактеризувати домінуючі історіографічні образи національного Відродження у НРБ;
- зіставити інтерпретації національного Відродження у болгарській та радянській повоєнній історіографії;
- з'ясувати особливості використання образів Відродження як об'єкта політики пам'яті (у публічному, суспільно-політичному та художньому дискурсах НРБ);
- звернувшись до теоретичних надбань студій пам'яті, пояснити взаємодію/взаємовплив між образами Відродження в історіографії та політиці пам'яті;
- окреслити перспективи подальших досліджень політики пам'яті щодо образів національного Відродження.

Об'єктом дослідження є доба національного Відродження, репрезентована в науковому, суспільно-політичному, художньому дискурсі НРБ.

Предметом дослідження є (від)творення та еволюція образів Відродження як об'єктів наукових досліджень та політики пам'яті НРБ.

Методи дослідження. Використання методів історіографічного аналізу і синтезу, а також загальнонаукових методів індукції та дедукції допомогло виявити особливості (від)творення образів національного Відродження у науковому, суспільно-політичному, художньому дискурсі НРБ, а також трансляції та взаємодії цих образів. Метод порівняльного аналізу дозволив з'ясувати наступність/перервність в інтерпретаціях національного Відродження у НРБ, виявити новизну та оригінальність в осмисленні цієї доби істориками НРБ порівняно з науковцями СРСР, а також зіставити образи цієї епохи в різних дискурсах НРБ.

Хронологічні рамки роботи визначені у двох вимірах:

1) історіографічному – межі соціалістичного етапу осмислення цієї тематики в болгарському науковому, суспільно-політичному та художньому дискурсі (1946–1989 рр.). Нижньою хронологічною межею є 1946 р. – проголошення НРБ. Верхня хронологічна межа визначається суспільно-політичними перетвореннями, які відбулися в Болгарії 1989 р. і стали початком нового періоду розвитку болгарської історіографії та політики пам'яті.

2) історичному – межі доби Болгарського Відродження, котрі за загальноприйнятою думкою охоплюють 1762–1878 рр., тобто від написання «Історії

слов'яноболгарської» Паїсієм Хілендарським до визволення Болгарії з-під турецького управління в результаті російсько-турецької війни (1877–1878 рр.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше в історичній науці зроблено спробу комплексного вивчення політики пам'яті НРБ щодо феномену Болгарського Відродження, а також окреслення та аналізу джерельної бази цієї політики.

При цьому *вперше*:

- з'ясовано особливості історіографічних образів національного Відродження в історичній науці НРБ;
- виявлено, в чому проявлялася наступність/перервність у розумінні доби Відродження науковцями НРБ;
- із перспективи імперських студій досліджено образи Болгарського Відродження в повоєнній історіографії СРСР і НРБ;
- із методологічного погляду постколоніальної критики визначено особливості сприйняття періоду турецького управління в історіографії НРБ;
- із позицій історії понять простежено понятійний спектр, що вживався для позначення епохи Відродження у роботах істориків НРБ;
- виходячи з теоретико-методологічних надбань історії взаємовпливів, (від)творення образу «турецького ярма» розглянуто в контексті його взаємодії з внутрішньою та зовнішньою політикою НРБ;
- обґрунтовано застосування концепції «місць пам'яті» для аналізу образу національного Відродження в історичній пам'яті та історіографії НРБ, на основі чого виявлено особливості його функціонування в колективному уявленні болгарського суспільства.

поглиблено та узагальнено:

- характеристику суспільно-політичних умов розвитку болгарської історичної науки доби соціалізму, її інституційної структури;

набули подальшого розвитку:

- аналіз попереднього історіографічного доробку і джерельної бази проблеми;
- вивчення поглядів науковців НРБ щодо феномену Відродження в цілому, а також його окремих аспектів;
- теза про сприйняття болгарськими істориками періоду соціалізму (особливо упродовж 1940–1950-х рр.) пропонованих владою трактувань доби Відродження;
- теза про вплив розвитку болгарознавчих студій в СРСР на формування поглядів дослідників національного Відродження у НРБ.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані для підготовки спеціальних і узагальнювальних праць, при розробці навчальних курсів такої проблематики: образів Болгарського Відродження і феномену національних Відроджень в історіографії; політики пам'яті Болгарії і країн Центрально-Східної Європи та місця у ній національного Відродження тощо.

Апробація результатів дослідження відбувалася під час доповідей на Міжвузівській науково-практичній конференції, присвяченій Дню працівника дипломатичної служби для студентів і молодих науковців «Україна і світ: політичні, економічні та культурологічні питання» (Харків, 20.12.2012 р.); 8-й щорічній конференції для ви-

пускників з гуманітарних наук ім. Джеймса А. Роулі «Суспільна та персональна пам'ять: Розуміючи колективне минуле» (Лінкольн, Небраска, США, 8–9.03.2013 р.); 66-й і 67-й Міжнародних конференціях молодих учених «Каразінські читання» (Харків, 26.04.2013 р. і 25.04.2014 р.); Третьому міжнародному конгресі з болгаристики (Софія, Болгарія, 23–26.05.2013 р.); Міжнародних конференціях XIII-ті і XIV-ті «Кирило-Мефодіївські читання» (Харків, 24–25.05.2013 р. і 23–24.05.2014 р.); П'ятій міжнародній літній школі з соціальних наук в Україні «Роблячи виклик соціальному порядку: Революція, реформа і трансформація під час та після соціалізму» (Миколаїв, 2–9.07.2013 р.); дослідницькому семінарі організації «Concepta» (Женева, Швейцарія, 4–5.12.2013 р.); Міжнародному славистичному колоквиумі пам'яті члена-кор. НАН України, д. і. н., проф. П. С. Соханя (Київ, 18.11.2014 р.).

Публікації. Головні результати дослідження відображені у 13 наукових статтях, серед них 6 опубліковані у фахових виданнях, з яких 2 – у фаховому виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази РІНЦ.

Структура дисертаційної роботи зумовлена її метою та науковими завданнями. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури (648 бібліографічних позицій), переліку умовних позначень. Загальний обсяг рукопису становить 238 сторінок, основна частина – 176 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, її хронологічні межі, визначено мету та завдання, об'єкт та предмет дослідження, розкрито наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення, надано відомості щодо апробації дисертації, обґрунтовано її структуру.

У першому розділі – **«Методологія дослідження, історіографія проблеми, характеристика джерельної бази»** – окреслено методологію дослідження, проаналізовано стан вивчення проблеми, схарактеризовано основні групи джерел дисертаційного дослідження.

У підрозділі 1. 1. – **«Методологія дослідження»** – зазначено, що теоретико-методологічні засади роботи ґрунтуються на комбінації методологій постколоніальної критики, імперських студій та досліджень пам'яті, де останні слугують спільним знаменником, виступаючи ключовим методологічним ракурсом, з позицій якого здійснюється аналіз образів національного Відродження.

Методологія студій пам'яті (М. Хальбвакс, А. Конфіно, Я. Ассман, А. Ассман та ін.) застосовується для розуміння того, як колективні уявлення про османське минуле оформлювалися в комплекс образів епохи Відродження, як ці образи (ре)конструювалися та яку роль вони відігравали у політиці пам'яті НРБ. Важливе значення для дослідження має ідея «місць пам'яті» (*“lieux de mémoire”*) та теза про необхідність їх розуміння у трьох смислах: матеріальному, символічному та функціональному, запропоновані французьким істориком П. Нора.

Для аналізу репрезентації «турецького ярма» і «національного Відродження» в історичному наративі НРБ застосовується постколоніальний підхід (Е. Саїд, Е. Томпсон та ін.). Невід'ємним компонентом будь-якого постколоніального дискурсу є дихотомія «свій – інший/чужий», котра структурує відносини між колишніми

метрополією й колонією. Національний наратив соціалістичної Болгарії інтерпретується з позицій постколоніальності, де Болгарія постає як колишня колонія Османської імперії.

Квазіімперські відносини між СРСР і Болгарією роблять можливим використання методології імперських студій (Д. Лівен, Р. Шпорлюк, Т. Мартін, Ф. Хірш, С. Єскельчик та ін.) для вивчення політики пам'яті НРБ. Метою імперського дискурсу Радянського Союзу стосовно своїх національних «колоній» було формування «соціалістичної» ідентичності за формулою «соціалістичний – за змістом, національний – за формою». З такої позиції необхідно виявити, як завдання оформлення соціалістичної ідентичності болгар відображалося у створенні образів Відродження.

У дисертації зроблено спробу підійти до дослідження осмислення національного Відродження з погляду історії взаємодій, взаємопроникнень (Entangled History) (Ф. Тер, Х.-Г. Хаупт, Ю. Кокка, М. Вернер, Б. Зіммерманн). Цей підхід фокусується у такому випадку на комплексі взаємодій між головними учасниками, залученими до продукування ідентичності в соціалістичній Болгарії: по-перше, взаємодії внутрішньої політики НРБ стосовно турецької меншини та інтерпретації турецького правління й національного Відродження; по-друге, відносин соціалістичної Болгарії з Туреччиною та їхнього впливу на репрезентацію «турецького ярма»; по-третє, творення образів «турецького рабства» та Болгарського Відродження у НРБ з перспективи відносин між НАТО та ОВД.

Для аналізу образів Відродження, представлених у кінематографі НРБ, був застосований метод візуального аналізу (М. Бенкс, О. Ярська-Смірнова, П. Романов), за яким фільм слід розглядати як візуальну репрезентацію реальності, що підкреслює необхідність аналізувати не лише внутрішній (або контент), а й зовнішній (або контекст) наративи цієї репрезентації.

Окрім уже зазначених, у роботі застосовуються методологія історії понять (Begriffsgeschichte), метод дискурс-аналізу і метод кейсів (case study).

Поняття «політика пам'яті» є ключовим для методології цього дослідження і розглядається як політичне використання пам'яті в контексті легітимації певного явища, феномену, процесу, режиму тощо. Проводячи політику пам'яті, влада «винаходить» ті чи інші міфи щодо минулого. Поняття «міф» у такому контексті ми розглядаємо як висловлювання, котре щось повідомляє нам про світ і при цьому здобуло стихійно чи завдяки діям суспільних та політичних сил статус фактографічної або символічної істини¹.

При вивченні особливостей осмислення доби національного Відродження використовуються поняття «образ» та «історіографічний образ». Результатом суб'єкт-об'єктних пізнавальних зв'язків завжди є не всебічне відображення об'єкта у свідомості, а образ. Історіографічний образ розуміємо як «результат застосування методів історичної критики до історичного образу»².

¹ Топольський С. Як ми пишемо і розуміємо історію. Таємниці історичної нарації / Єжи Топольський [Переклала з польської Надія Гончаренко]. – К.: «К.І.С.», 2012. – С. 208.

² Болдырь С. П. Историографический образ: опыт расширения методологического арсенала науки истории познания / С. П. Болдырь, Е. А. Чернов // Харківський історіографічний збірник. – Вип. 2: Українська наука на порозі XXI століття. – Харків: Авеста, 1997. – С. 97–98; Посохов С. І. Університети Російської імперії другої половини XIX – початку XX ст. в публіцистиці та історіографії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. іст. наук: спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» / Сергій Іванович Посохов. – Дніпропетровськ, 2006. – С. 8.

У підрозділі 1. 2. – *«Історіографія проблеми»* – відзначено, що відповідно до двох основних ракурсів дослідження образів національного Відродження (історіографії та політики пам'яті), виділено дві групи робіт: праці з історіографії Відродження та дослідження, присвячені (від)творенню пам'яті про Відродження. Основу першої групи становлять роботи, в яких розглядають історіографію Відродження чи його окремих аспектів, тем, діячів тощо (дослідження Н. Генчева, Р. Даскалова, М. Тодорової, В. Бонєвої та ін.) та загальні роботи з болгарської історіографії чи окремого етапу її розвитку (напрацювання Х-Й. Хоппе, К. Ріса, І. Еленкова та Д. Колевої та ін.). Для аналізу історіографічного контексту важливими є праці, котрі характеризують розвиток болгарознавчих студій в СРСР загалом та історіографію Відродження (роботи Б. Білунова, Л. Валєва та ін.); дослідження з історії НРБ (праці М. Махон, У. Бруннбауера, а також роботи за редакції І. Знепольського), які дають уявлення про загальний політичний та культурний контекст розвитку країни.

До другої групи історіографічних робіт належать праці, в яких подано аналіз національного Відродження чи окремих його аспектів і тем у неакадемічних дискурсах (дослідження М. Савової-Махон Борден, М. Вріни-Ніколов, М. Балевої, У. Бруннбауера, А. Везєнкова та ін.); а також роботи Ф. Фрізона-Роше, К. Вебер, М. Ангелової та ін., присвячені колективній пам'яті та політиці пам'яті в Болгарії.

Отже, попри наявність репрезентативної історіографічної бази, ці напрацювання мають фрагментарний характер і висвітлюють лише деякі аспекти означеної проблеми, що засвідчує необхідність її розгляду у ширших методологічних і тематичних рамках.

У підрозділі 1. 3. – *«Джерельна база»* – проаналізовано джерельну базу дослідження, особливості якої зумовлені двома основними перспективами вивчення образів національного Відродження: в історіографії та політиці пам'яті. У першому випадку джерельну базу представлено історіографічними та документальними джерелами.

Група історіографічних джерел містить два рівні. Джерела першого рівня демонструють процес наукового осмислення національного Відродження в НРБ. До них належать такі підгрупи джерел:

а) праці (загальні роботи, монографічні дослідження та статті) науковців НРБ (П. Зарева, Ж. Натана, Д. Косєва, З. Маркової, Н. Генчева та ін.) із означеної тематики;

б) бібліографічні видання, які дозволяють простежити появу наукових праць з історії Відродження у болгарській та радянській історіографії в період з 1944 до 1989 р.

Історіографічні джерела другого рівня уможливлують аналіз історіографічного контексту, що впливав на формування дослідницької позиції істориків НРБ у вивченні національного Відродження. Цей рівень містить такі підгрупи джерел:

а) дослідження болгарських дослідників, опубліковані до 1944 р. (роботи Д. Страшимірова, М. Арнаудова, П. Нікова та ін.);

б) роботи болгарських істориків з проблематики Відродження, надруковані після 1989 р. (роботи П. Мітева, К. Косєва, В. Бонєвої, І. Стоянова);

в) праці (загальні роботи, монографічні дослідження) представників радянської болгаристики (Н. Державіна, С. Сідельнікова, А. Улуяна, В. Чорнія та ін.);

г) промови, декларації, твори керманічів НРБ, у яких порушувалися питання національного Відродження.

Група документальних джерел репрезентована опублікованими документами та матеріалами, в яких віддзеркалений розвиток болгарської історичної науки після державного перевороту 9 вересня 1944 р. і роль держави та партії в ньому (збірка документів «Съдът над историците»).

До джерел, за якими здійснено дослідження образів національного Відродження в політиці пам'яті НРБ, належать:

а) історіографічні джерела, представлені науковими працями, написаними для виправдання проведення «відроджувального» процесу 1984–1985 рр., є важливими для розуміння способів використання владою історичної науки;

б) періодика НРБ (газета «Работническо дело», журнали «Ново време», «Българо-съветска дружба», «Наша родина», «Политическа агитация», «Политическа просвета», «Дружба»), в якій відображалась історія національного Відродження;

в) прозові твори болгарських письменників тих часів (тетралогія Д. Талева, присвячена національно-визвольному руху болгар Македонії (1952–1966), «Време разделно» (1964) А. Дончева, «Летопис на смутното време» (1964–1965) В. Мутафчиевої та «Цената на златото» (1965) Г. Стоєва);

г) візуальні джерела, представлені художніми фільмами, знятими у НРБ («Калин Орелът» (1950), «Под игото» (1952), «Време разделно» (1988)), та спільним проектом СРСР і НРБ – художнім фільмом «Героите на Шипка/Герои Шипки» 1955 р., що презентують різні образи національного Відродження.

Комплексне дослідження масиву джерел дозволяє стверджувати, що він є достатньо репрезентативним і забезпечує умови для розв'язання поставлених у роботі завдань.

У другому розділі – **«Історіографічний канон та історіографічні образи як джерело вивчення політики пам'яті»** – окреслено чинники та контексти, що впливали на оформлення історіографічного канону доби Відродження у соціалістичній Болгарії, простежено основні віхи в оформленні історіографічних образів національного Відродження, проаналізовано особливості цих образів у НРБ.

У підрозділі 2. 1. – *«Історична наука соціалістичної Болгарії: політичний контекст і інституційні рамки»* – з'ясовуються суспільно-політичні умови розвитку історичної науки НРБ, що визначалися її підпорядкуванням державі; розглядається інституційна інфраструктура історичної науки.

У підрозділі 2. 2. – *«Основні етапи та напрями досліджень національного Відродження»* – розглянуто головні етапи у вивченні цієї епохи у НРБ: 1) друга половина 1940-х–1960-ті рр., 2) середина 1960-х – кінець 1980-х рр., критеріями виділення яких слугували ступінь впливу держави на дослідження Відродження та зміни в їх тематиці. Простежено проблемно-тематичні пріоритети дослідження епохи Відродження.

У підрозділі 2. 3. – *«Національне Відродження: від події до історіографічного образу»* – з'ясовується, який часовий проміжок прийнято маркувати як Болгарське Відродження, який зміст вкладався в це означення епохи, відзначено, що історіографічне осмислення цієї епохи розпочалося вже під час самого Відродження.

Початкова інтерпретація доби як культурно-національного процесу (Ю. Венелін, В. Априлов, І. Селиминський, Г. Раковський, Х. Ботєв, М. Дринов) згодом доповнюється її розумінням як церковно-національного, духовного феномену (П. Ніков, Б. Пенєв, Х. Гандєв). Уподібнюючи Відродження західноєвропейському Ренесансу, І. Шишманов висуває тезу про важливість соціально-економічного чинника для початку Болгарського Відродження, що згодом оформилася у концепцію Д. Благоева, котра слугувала підґрунтям для трансформації образу національного Відродження у 40-х–50-х рр. ХХ ст.

У підрозділі 2. 4. – *«Проблема наступності та перервності у формуванні образів Відродження в історіографії НРБ. Домінуючі образи»* – встановлено, що від істориків попередніх поколінь науковці НРБ успадкували сприйняття османського управління як «ярма», де болгарське населення поставало, з одного боку, жертвою цих злочинів, а з другого, відчайдушним борцем проти них. Одночасно національно-культурний, церковний та літературний змісти Відродження, котрі, на думку істориків другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст., визначали характер цієї епохи, були замінені соціально-економічними інтерпретаціями. Схарактеризовано ключові образи Відродження в історіографії НРБ, котрі зводилися до таких: політичне явище, соціально-економічний процес, культурний феномен.

У підрозділі 2. 5. – *«Болгарське національне Відродження у радянській та болгарській історіографії доби соціалізму: компаративний аналіз»* – розглянуто специфіку впливу «імперської» історичної болгаристики СРСР на історичні дослідження національного Відродження у НРБ, що протягом 1940–1960-х рр. характеризувалася дублюванням інтерпретаційних моделей, а з 1960-х рр. позначилася поступовим виходом болгарської історіографії з-під впливу радянської.

У підрозділі 2. 6. – *««Революція» VS «Відродження»: понятійне осмислення доби»*, – ґрунтуючись на методології історії понять, виявлено, що для позначення епохи домінувало використання поняття «революція». Це пояснювалося його потужним легітимізаційним потенціалом. Наявність поняття «Відродження» у наративах соціалістичної доби свідчила про бажання істориків НРБ не поривати з попередньою традицією розуміння епохи.

У третьому розділі – **«Болгарське національне Відродження у політиці пам'яті НРБ: ідеологізація та інструменталізація образу»** – досліджено особливості ідеологічної «обробки» та експлуатації образу Відродження у політиці пам'яті НРБ; обґрунтовано підхід до аналізу Відродження як «місця пам'яті».

У підрозділі 3. 1. – *«Концепція «турецького ярма» та її політичне використання»* – встановлено, що насильницька ісламізація болгарського населення у часи, коли болгарські землі перебували під владою Османської імперії, була символічним ресурсом для пояснення владних інтенцій залучити представників турецької меншини, котрі розглядалися керівництвом НРБ як потомки ісламізованих болгар, до будівництва болгарської соціалістичної нації.

У підрозділі 3. 2. – *«Національне Відродження у публічному дискурсі НРБ»* – ідеться про використання пам'яті про Відродження у друкованих ЗМІ. Виявлено, що був усталений певний канон презентації образів Відродження, котрий мав такі риси:

- відбір сюжетів, позначених героїчною патетикою, та насичення героїчним змістом травматичних подій;
- превалювало звернення до тематики російсько-турецької війни 1877–1878 рр., Квітневого повстання 1876 р., діяльності болгарських революціонерів;
- зображення епохи у взаємозв'язку з історією, політикою та сучасними досягненнями НРБ.

У підрозділі 3. 3. – «Художнє оформлення та ідеологізація образів Відродження в літературі та кінематографії» – розглядається творчість письменників і кінопродукція як одне з основних джерел (від)творення масових уявлень про національне Відродження. З'ясовано, що образи Відродження у болгарських прозових творах і кінофільмах періоду соціалізму слідували усталеному канону його презентації у публічному дискурсі.

У підрозділі 3. 4. – «Національне Відродження як місце пам'яті: особливості політики пам'яті соціалістичної Болгарії» – на основі аналізу національного Відродження з позицій концепції *lieux de mémoire* встановлено, що, будучи одним із чільних «місць пам'яті» болгарського суспільства, образ Відродження із плином часу зазнавав відчутних перетворень.

У результаті вивчення теоретичних надбань студій пам'яті та образів Відродження в історіографії та політиці пам'яті НРБ визначено, що вплив між історичною наукою та політикою пам'яті відбувався в обох напрямках.

У **висновках** відображено основні результати дисертації.

1. Поєднання методів історіографічного дослідження та сучасних теоретико-методологічних підходів (зокрема методології студій пам'яті, історії взаємодій, постколоніальних і імперських студій та ін.) дозволило вирішити поставлені у роботі завдання. Обрання методології студій пам'яті за головний і об'єднавчий для всіх цих методологічних парадигм ракурс сприяло виходу за рамки класичної історіографії та вирішенню дослідницької проблеми про можливість/неможливість взаємовпливу історичної науки та політики пам'яті.

2. Аналіз стану наукової розробки проблеми образів національного Відродження в історіографії та політиці пам'яті НРБ засвідчив, що наявні праці не розкривають її повною мірою. Образи Відродження, репрезентовані в науковому, суспільно-політичному, художньому дискурсі НРБ, ще не були об'єктом спеціального цілісного вивчення. Не робилися спроби поглянути на них із компаративістичної перспективи, зіставивши їх наявність у науковому і неакадемічному дискурсах. Усе це підтвердило необхідність розгляду поставленої проблеми у ширших методологічних і тематичних рамках.

Джерельна база дослідження є репрезентативною і достатньою для здійснення комплексного дослідження теми дисертації. Особливості джерельної бази зумовлені двома основними перспективами вивчення образів національного Відродження, а саме в історіографії та політиці пам'яті. У першому випадку джерельну базу представлено історіографічними та документальними джерелами. У другому – окрім історіографічних джерел, залучалися також періодика, в якій представлена історія національного Відродження, прозові твори та художні фільми, присвячені цій проблематиці.

3. Розвиток болгарської історичної науки протягом 1944–1989 рр. визначався державним контролем, що поступово встановлювався над нею одночасно з формуванням тоталітарного режиму в Болгарії. Її підпорядкування державі досягалося шляхом проведення «чистки» в науково-освітніх установах, ліквідації автономії Софійського університету та БАН, закриття приватних видавництв і встановлення цензури на одержавлених видавництвах, кількість яких суттєво зменшилася. Фактично історична наука була інструменталізована владою задля досягнення певних політичних цілей, серед яких першочерговими вважалися легітимація нововстановленого режиму (і відповідно оформлення соціалістичної ідентичності). Лібералізація режиму після квітневого пленуму ЦК БКП (1956 р.) виявилася у певному послабленні втручання держави в науково-освітню сферу. Ці зрушення стали помітними після другої наради болгарських істориків. Однак і наприкінці 1960-х рр. влада все ще намагалася регламентувати сферу наукових пошуків болгарських істориків, що відобразилося у партійному рішенні про створення багатотомної «Історії Болгарії» та розроблених БКП рекомендаціях щодо її написання.

Історична наука від приходу БРП (к)/БКП до влади і до падіння комуністичного режиму 1989 р., по суті, виконувала владні настанови, будучи фактично «державно-партійним механізмом». Це дозволяє розглядати болгарську історіографію як «репресовану» (вживаючи термін російського дослідника Ю. Афанасьєва, яким він позначав радянську історичну науку), тобто як певний науково-політичний феномен, гармонійно вписаний у систему тоталітарної держави та пристосований до обслуговування її ідеологічних і політичних потреб.

Зіставивши різні підходи до періодизації історіографії Відродження у НРБ, ми застосували для аналізу концепцію болгарської дослідниці В. Боневої та слідом за нею виділили два етапи у її розвитку: 1) середина 1940-х – середина 1960-х рр., 2) середина 1960-х – кінець 1980-х рр. Роздільною межею слугує друга національна нарада істориків 1964 р. Для першого етапу характерний акцент на соціально-економічному, революційному чиннику. Проте болгарські історики 1960-х–1980-х рр. поступово поверталися до вивчення культурної і національної складової Відродження, у цей час болгарська історична наука розширила проблемно-тематичний спектр осмислення епохи. До сфери досліджень увійшли нові теми, які раніше були маргінальними або взагалі не розглядались: церковна історія, просвітницький рух, історія повсякдення тощо.

4. Образ Відродження у роботах істориків НРБ ґрунтувався на попередній історіографічній традиції. Наступність в інтерпретаціях доби Відродження у науковому дискурсі НРБ полягала в тому, що наслідувалася віктимізаційно-криміналізаційна риторика, тобто сприйняття болгар як жертв турецьких злочинів. Перервність виявилася у відході від абсолютизації культурно-національної складової епохи та в намаганні пояснити сутність Відродження передусім соціально-економічними чинниками (принаймні це було характерно для 1940–1960 рр.).

Складовою образу національного Відродження була концепція «подвійного рабства», що ґрунтувалася на твердженні про перебування болгарського народу під зверхністю Константинопольського патріарха («грецьке рабство») й під політичним і соціально-економічним османським «гнітом» («турецьке рабство»). Турки репрезентувались у болгарському гранднративі періоду НРБ в образі «ворога», який по-

неволив болгарський народ і протягом п'яти сторіч стримував його розвиток. Перебування болгарських земель у складі Османської імперії фактично прирівнювалася до уярмлення турками. Відзначимо, що початково болгарські історики намагалися надати епосі класового відтінку, додавши до традиційного сприйняття османської влади як «рабства» чи «ярма» означення «феодальне». Однак поступово національний характер «рабства» став переважним у його осмисленні.

Грецька церковна влада інтерпретувалася як «духовне рабство». Одночасно робився наголос на її економічних зловживаннях: непомірних податках і повинностях, які стягувалися з болгарського населення.

Інша складова образу національного Відродження, антитеза «подвійного рабства», була представлена як боротьба болгарського народу за визволення з-під цього «рабства». Відповідно вона зображувалася як найгероїчніший етап болгарської історії. Учені НРБ розглядали Відродження одночасно у трьох значеннях: як певне політичне явище, як соціально-економічний процес, а також як культурний феномен. Протягом 1940-х–1960-х рр. домінувала економічна детермінація сутності Відродження, що було втілено в життя завдяки концепції «революції». Упродовж 1980-х рр. у болгарському науковому дискурсі формується інтегративний підхід, що повертає культурно-національний аспект до інтерпретації Відродження, акцентуючи на його головній ролі порівняно з соціально-економічною складовою.

Понятійний спектр інтерпретації Відродження охоплював два ключові поняття: «Відродження» та «революція». Як історики-марксистичні науковці соціалістичної Болгарії намагалися репрезентувати цю добу як революцію. Характер цієї революції визначався дослідниками по-різному: для першого етапу історичної науки НРБ було характерно вживання означень «буржуазна», «буржуазно-демократична» та «селянська», тоді як на другому етапі, поряд із вищезазначеними означеннями, з'являються й такі: «національна», «національно-демократична». Поняття «революція» стосовно Відродження вживалося у двох смислах: 1) «революція» ідентична всьому періоду Відродження; 2) «революція» як характеристика Квітневого повстання 1876 р. і російсько-турецької війни 1877–1878 рр. Головною складністю, з якою зіткнулася історична наука за часів правління БКП, була проблема розміщення боротьби за церковну незалежність у рамки тези, що Відродження є класовою революцією. Окрім того, атеїстична спрямованість соціалістичного режиму виключала артикуляцію церковних аспектів епохи. Зрештою, болгарськими інтелектуалами було «винайдено» концепцію «мирної революції», до якої вписувалася боротьба за Болгарську Церкву.

Одночасно, намагаючись не поривати традиції, та задля встановлення континуїтету з епохою Відродження, історики НРБ використовували поняття «Відродження» для позначення цього періоду.

5. Вагомий вплив на оформлення концепції національного Відродження мали погляди, висловлювані радянськими науковцями. Протягом 1940–1960-х рр. болгарська історіографія розвивалася під контролем радянської історичної науки, для цього етапу характерним було «опікування» радянського імперського наукового дискурсу над болгарським. Це проявлялося перш за все у дублюванні радянських тез болгарськими науковцями. Окрім того, перша «Історія Болгарії», написана з марксистських позицій, підлягала не лише партійній цензурі, а й обговоренню в Академії

наук СРСР. Проте вже з середини 1960-х рр. болгарська історична наука поступово позбувається свого колонізованого статусу і починає виходити з-під впливу радянського гранднративу, що відобразилося у поверненні до дослідження національно-культурних аспектів Відродження. Радянська болгаристика цього часу все ще ґрунтувалася на попередній парадигмі.

6. Як складова образу Відродження концепція «турецького ярма» зазнавала неабиякої ідеологізації та міфологізації. Важливою рисою міфологізації османських часів у роботах істориків НРБ було те, що замість означення «османський» вживалося «турецький». Вживання поняття «турецьке рабство (ярмо)» породжувало асоціації з Турецькою державою, яка 1952 р. увійшла до НАТО. Належність Болгарії до блоку-супротивника пояснювала причини такої підміни понять. Давня пам'ять про турків як про ворогів актуалізувалася сучасною зовнішньо- та внутрішньополітичною ситуацією, що полягала у проведенні асиміляційної політики щодо турецького населення соціалістичної Болгарії, вершиною котрої став «відроджувальний» процес 1984–1985 рр. (заміна турецьких імен на болгарські). Усе це уможливило використання комуністичної версії міфу про «турецьке рабство» як наукове виправдання політики БКП стосовно турецької меншини в НРБ.

Вивчення публічного дискурсу НРБ засвідчило, що був усталений певний канон презентації образів Відродження, котрий мав такі риси: відбір тем і сюжетів, позначених героїчною патетикою, та насичення героїчним змістом травматичних подій; проблемно-тематичні пріоритети обмежувалися російсько-турецькою війною 1877–1878 рр., Квітневим повстанням 1876 р., діяльністю болгарських революціонерів; зображення подій, персоналій та місць, пов'язаних із Відродженням, у взаємозв'язку з історією, політикою та сучасними (головним чином, промисловими) досягненнями НРБ. Ідеологізація образу національного Відродження проявилася у наділенні подій новими значеннями та змістами, інтерпретації Відродження головним чином у марксистських термінах як буржуазно-демократичної революції. Національні аспекти посідали другорядну роль. Подібно до історіографії у політиці пам'яті артикулювалася паралель з «соціалістичною революцією» в Болгарії (1944 р.), а також із досягненнями сучасного «соціалістичного будівництва», які бачилися можливими завдяки героїчній боротьбі діячів Відродження.

Яскравість та виразність художніх образів, а також їх більша сфера поширення в суспільстві порівняно з науковими історіографічними чи публічними образами, представленими в періодиці, сприяли великій затребуваності художніх образів національного Відродження з боку влади, зокрема історичні романи відповідної тематики, якщо їх зміст не суперечив лінії БКП, видавалися масовими накладками. Варто відзначити, що першим кінофільмом, відзнятим після встановлення НРБ, була картина, присвячена проблематиці Відродження.

7. Теоретики студій пам'яті неодноразово порушували питання про співвідношення колективної (історичної) пам'яті та історіографії. На наш погляд, вплив відбувався в обох напрямках: безперечно, політика пам'яті виходила з певних фактологічних знань про минуле, пропонованих історіографією, водночас образ тієї чи іншої події великою мірою залежав від владних інтенцій. Наше припущення підтверджується емпіричними даними аналізу образів Відродження в історіографії та по-

літиці пам'яті НРБ. Образи Відродження, репрезентовані в історичній пам'яті НРБ, були насичені владними ідеологемами та мали легітимацийну спрямованість, хоч і брали за основу наукові образи доби. Певною мірою це характеризувало й історіографічні образи Відродження, оформлені впродовж 1940–1950-х рр., що демонструє вплив політики пам'яті на історіографію. Однак уже з 1960-х рр. наукові образи національного Відродження все більше дистанціюються від його публічних і художніх репрезентацій, представлених в історичній пам'яті НРБ.

Розглянувши Болгарське Відродження з позицій концепції П. Нора «місць пам'яті», виявлено, що крізь часи розуміння цієї доби зазнавало перетворень, тобто відбувалися зміни в її символічному змісті. Матеріальний та функціональний змісти епохи набували своїх значень завдяки символічному значенню Відродження в болгарському історичному наративі. Водночас незаперечною залишається його роль як одного з чільних «місць пам'яті» болгарського суспільства.

8. Вивчення проблем рецепції образів Відродження, сформульованих істориками та «агентами пам'яті» НРБ; наявності образів Відродження у наукових і неакадемічних дискурсах «бездержавних націй» колишньої Османської імперії; образів Відродження в історіографії та політиці пам'яті сучасної Болгарії вважаємо перспективним для подальших досліджень.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Свириденко В. О. Національне Відродження в історіографії Народної Республіки Болгарія: між традицією і «радянізацією» / В. О. Свириденко // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів / Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Т. 26. – Київ, 2013. – С. 628–647.

2. Свириденко В. О. Образ «турецького ярма» у болгарському гранднاراتиві доби соціалізму / В. О. Свириденко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – № 1055. – Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. – Вип. 16. – Харків, 2013. – С. 58–63.

3. Свириденко В. О. Постколоніальний синдром: міфи про «турецьке рабство» та «національне Відродження» в болгарському національному дискурсі (друга половина 1940-х рр. – початок 2000-х рр.) / В. О. Свириденко // Дриновський збірник. – Харків–Софія, 2013. – Т. 6. – С. 253–262. (РІНЦ)

4. Свириденко В. О. Болгарське Відродження як «місце пам'яті» / В. О. Свириденко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – № 1119. – Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. – Вип. 18. – Харків, 2014. – С. 55–62.

5. Свириденко В. О. Національне Відродження в кінематографії Народної Республіки Болгарія як об'єкт політики пам'яті / В. О. Свириденко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – № 1138. – Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. – Вип. 19. – Харків, 2014. – С. 98–102.

6. Свириденко В. О. Церковно-національний рух доби Болгарського Відродження як «мирна революція» / В. О. Свириденко // Дриновський збірник. – Харків–Софія, 2014. – Т. 7. – С. 60–67. (РІНЦ)

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

7. Свириденко В. О. Роль організацій консервативного спрямування у Болгарському Відродженні (60-ті рр. ХІХ ст.) / В. О. Свириденко // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць. – Харків, 2009. – Вип. 12. – С. 91–100.

8. Свириденко В. О. Проект визволення Болгарії від османського гніту Івана Кішельського / В. О. Свириденко // Проблеми слов'янознавства. – Львів, 2010. – Вип. 59. – С. 222–228.

9. Свириденко В. О. Формування основних течій болгарського національно-визвольного руху: історіографічне бачення проблеми / В. О. Свириденко // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць. – Харків, 2010. – Вип. 13. – С. 215–222.

10. Свириденко В. О. Одеське болгарське настоятельство між консерватизмом і лібералізмом: проблема визначення характеру діяльності організації (друга половина 1850-х–1860-ті рр.) / В. О. Свириденко // Дриновський збірник. – Харків–Софія, 2011. – Т. 4. – С. 546–553.

11. Свириденко В. О. Роль зовнішнього чинника у вирішенні болгарського церковного питання (друга половина 1850-х–1860-ті рр.) / В. О. Свириденко // «Україна і світ: політичні, економічні та культурологічні питання»: Збірник наукових праць. ПВНЗ «Інститут сходознавства і міжнародних відносин «Харківський колегіум». Частина 1. – Харків, 2011. – С. 83–98.

12. Свириденко В. О. Проект вирішення болгарського церковного питання Д. Цанкова: історіографічне бачення проблеми / В. О. Свириденко // Българите в Северното Причерноморие: Изследвания и материали. – Одеса–Велико Търново, 2012. – Т. 12. – С. 113–126.

13. Свириденко В. О. Образ ворога у болгарській історіографії доби соціалізму / В. О. Свириденко // «Україна і світ: політичні, економічні та культурологічні питання»: Збірник наукових праць. ПВНЗ «Інститут сходознавства і міжнародних відносин «Харківський колегіум». – Харків, 2013. – С. 47–54.

АНОТАЦІЇ

Свириденко В. О. Політика пам'яті Народної Республіки Болгарія щодо доби національного Відродження: джерельний комплекс. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. – Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Київ, 2016.

Дисертація є першим у вітчизняній історичній науці комплексним дослідженням політики пам'яті НРБ щодо образів національного Відродження в джерельному

комплексі, загальних тенденцій та особливостей (від)творення, трансляції та взаємодії цих образів. На основі аналізу широкого спектра джерел та історіографічних напрацювань і використання сучасних теоретико-методологічних підходів розглянуто загальний контекст розвитку історичної науки в соціалістичній Болгарії, етапи та напрями досліджень національного Відродження у НРБ; простежено наступність/перервність у поглядах істориків НРБ на Відродження порівняно з дослідниками попередніх періодів, починаючи від перших спроб його наукового осмислення в 1830-х рр.; схарактеризовано домінуючі історіографічні образи національного Відродження у НРБ; здійснено компаративний аналіз інтерпретацій національного Відродження у болгарській та радянській повоєнній історіографії. Ґрунтуючись на теоретичних надбаннях студій пам'яті, пояснено взаємодію/взаємовплив між образами Відродження в історіографії та політиці пам'яті. З'ясовано особливості використання образів Відродження як об'єкта політики пам'яті у публічному, суспільно-політичному та художньому дискурсах НРБ.

Ключові слова: Болгарське Відродження, історіографія, Народна Республіка Болгарія, політика пам'яті, історична пам'ять, місце пам'яті.

Свириденко В. О. Политика памяти Народной Республики Болгария относительно эпохи национального Возрождения: источниковый комплекс. — На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.06 — историография, источниковедение и специальные исторические дисциплины. — Институт украинской археографии и источниковедения им. М. С. Грушевского НАН Украины, Киев, 2016.

Диссертация является первым в украинской исторической науке комплексным исследованием политики памяти НРБ относительно образов национального Возрождения в источниковом комплексе, общих тенденций и особенностей (вос)создания, трансляции и взаимодействия этих образов. На основе анализа широкого спектра источников и историографических работ и использования современных теоретико-методологических подходов рассмотрены общий контекст развития исторической науки в социалистической Болгарии, этапы и направления исследований национального Возрождения в НРБ; прослежены преемственность/прерывность во взглядах историков НРБ на Возрождение по сравнению с исследователями предыдущих периодов, начиная с первых попыток его научного осмысления в 1830-х гг.; охарактеризованы доминирующие историографические образы национального Возрождения в НРБ; проведен компаративный анализ интерпретаций национального Возрождения в болгарской и советской послевоенной историографии. Основываясь на теоретических достижениях студий памяти, объяснено взаимодействие/взаимовлияние между образами Возрождения в историографии и политике памяти. Выявлены особенности использования образов Возрождения как объекта политики памяти в публичном, общественно-политическом и художественном дискурсах НРБ.

Ключевые слова: Болгарское Возрождение, историография, Народная Республика Болгария, политика памяти, историческая память, место памяти.

***Svyrydenko V. O. The Politics of Memory of the People's Republic of Bulgaria towards the Epoch of National Revival: Source Complex.* – Manuscript.**

Thesis for Candidate's degree in History, speciality 07.00.06 – Historiography, Source Studies and Special Historical Disciplines. – M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2016.

The dissertation is the first complex research in the Ukrainian historiography which studies the politics of memory of the People's Republic of Bulgaria towards the images of national Revival in source complex and, the common tendencies and peculiarities of (re)construction, translation and interaction of these images. Basing on the analysis of the wide spectrum of sources and historiographical works as well as on the usage of the modern theoretical and methodological approaches the author considers the general context of the development of historical science in socialist Bulgaria, the stages and directions of studies on national Revival in the People's Republic of Bulgaria; traces continuities and discontinuities in views of historians of the People's Republic of Bulgaria on Revival comparing with researchers of previous periods, starting from the first attempts of its scientific comprehension in 1830s, characterizes the dominant historiographical images of national Revival in the People's Republic of Bulgaria. From the methodological perspective of Postcolonial Criticism this research defines the features of perception of the period of the Turkish rule in the scholarship of the People's Republic of Bulgaria. From a position of Conceptual History it traces the conceptual spectrum used by historians of socialist Bulgaria for designating the Revival epoch. The images of the Bulgarian Revival in post-war Soviet and Bulgarian historiographies are investigated from the viewpoint of Empire Studies.

In terms of theoretical and methodological attainments of Entangled History the dissertation treats the (re-)construction of the image of the “Turkish yoke” in context of its interaction with foreign and internal policies of the People's Republic of Bulgaria. It finds out the peculiarities of the usage of Revival images as the objects of the politics of memory in public, social and political and artistic discourses of socialist Bulgaria. The author proves the application of the conception of “places of memory” to the analysis of the images of national Revival in historical memory and historiography of the People's Republic of Bulgaria and on the basis of lieux de mémoire conception reveals features of their functioning in collective imagination of the Bulgarian society. Relying upon the theoretical achievements of Memory Studies the interaction/interrelation between the images of the Revival in historiography and politics of memory is explained.

Key words: Bulgarian Revival, historiography, People's Republic of Bulgaria, politics of memory, historical memory, place of memory.

Підписано до друку 25.02.2016. Формат 60×84 1/16.
Папір офсетний. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 100 примірників.
Замовлення №1297

Надруковано у друкарні ФОП Тарасенко В. П.
Свідоцтво № 24800170000043751 від 21.02.2002 р.
61124, м. Харків, вул. Зернова, 6/267.
Тел./факс: (0572) 52-82-11, (097) 273-11-77